

Działalność gospodarcza i rolnicza osób z niepełnosprawnością*

Streszczenie

Osoba z niepełnosprawnością może prowadzić działalność gospodarczą na własny rachunek. Ważnym wsparciem niepełnosprawnych w tym zakresie jest: możliwość otrzymania dotacji ze źródeł publicznych na rozpoczęcie działalności gospodarczej (lub rolniczej), dofinansowanie do oprocentowania kredytu bankowego, skorzystanie z przywilejów podatkowych oraz pomoc rzeczowa. Kwestia udzielania powyższej pomocy została uregulowana w przepisach ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu niepełnosprawnych, która podaje, iż środki mogą pochodzić z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych bądź samorządu terytorialnego (powiat i gmina). Wsparcie nie ogranicza się wyłącznie do jednostek rozpoczynających działalność gospodarczą, ale może być udzielane również osobom, które już ją prowadzą. Z wypowiedzi udzielonych przez przedsiębiorców wynika, iż napotykają oni na różnego rodzaju bariery, które nie są uwarunkowane niepełnosprawnością. Do wad takiej działalności zaliczają: biurokrację, brak czasu, stres i niepewność. Natomiast wśród wymienionych zalet znalazły się: samodzielność i samorealizacja, kwestia finansowa oraz „pewność zatrudnienia”.

Słowa kluczowe: osoba z niepełnosprawnością, działalność gospodarcza, bariery, koszty, wsparcie

Business and agricultural activity of persons with disabilities

Abstract

Person with disability can conduct own business activity. An important support in this field is: possibility to receive a grant to start-up business or agricultural activity, funding to bank loan interest, use of tax privileges and material help. The issue of above help was regulated in provisions to the Act about social and professional rehabilitation as well as employment persons with disabilities. Provisions of the Act indicate that centers from Rehabilitation National Fund of Persons with Disabilities are the source of this support, and also besides National Fund the agency providing assistance can be the Local Self-government (district and municipality). This help isn't limited exclusively to support persons with disabilities starting their business activity, but can also be granted to persons with disabilities, who already lead or continue business activities. From statement given by entrepreneurs with disabilities results that they come across different types of barriers, which in the majority doesn't result from their disability. To defects of such activity they rank among others: bureaucracy, lack of time, stress, uncertainty. Among mentioned virtues are: self-reliance and self-realization, financial matter and "security of employment".

Keywords: person with disability, business activity, barriers, costs, support

* Opracowanie dotyczy stanu prawnego na dzień 31.12.2012 roku.

Wstęp

Samozatrudnienie – to prowadzenie działalności gospodarczej lub działalności wykonywanej osobiście, które polega na zapewnieniu pracy samemu sobie. Aktywność ta jest prowadzona jednoosobowo, na rzecz jednego lub wielu podmiotów. W dzisiejszych czasach na podobny wybór decyduje się coraz większa liczba osób.

Niektórzy ludzie z niepełnosprawnością nie szukają zatrudnienia w zakładach pracy chronionej ani na otwartym rynku pracy. Wolą rozpocząć samodzielną działalność gospodarczą (wytwórczą, budowlaną, handlową i usługową) w celach zarobkowych i na własny rachunek. Model samodzielnej działalności gospodarczej staje się coraz bardziej popularny wśród tej kategorii osób. Oznacza bowiem mniej formalności podatkowo-ubezpieczeniowych. Niestety, każda decyzja podjęcia samozatrudnienia wiąże się zarówno z uzyskiwanymi korzyściami, jak i z ponoszonymi kosztami.

Osoby prowadzące działalność gospodarczą lub rolniczą – cechy demograficzne

W opracowaniu wykorzystano wszelkie dane statystyczne Głównego Urzędu Statystycznego, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych¹ oraz Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, dostępne w 2012 roku. W niniejszej analizie zastosowano definicję aktywności ekonomicznej, zalecaną przez Europejską Komisję Gospodarczą ONZ i Urząd Statystyczny Wspólnot Europejskich (EUROSTAT). Zgodnie z tymi zaleceniami przedmiotem badania była bieżąca aktywność ekonomiczna, oznaczająca aktywność lub bierność zawodową w okresie badanego tygodnia.

Działalność gospodarcza

W 2011 roku działalność gospodarczą prowadziło w Polsce 1 716,3 tys. przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9. osób, co oznacza 3,0% wzrost ich ilości w stosunku do 2009 roku. Podobnie jak w latach poprzednich, w grupie tej dominowały osoby należące do osób fizycznych (94,8%). Jako osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej funkcjonowało 89,4 tys. mikroprzedsiębiorstw².

Ze względu na rodzaj prowadzonej działalności największy odsetek mikroprzedsiębiorstw stanowiły jednostki handlowe (29,4%), budowlane (13,0%), firmy naukowe i techniczne (10,6%) oraz przemysłowe (9,4%)³. W 2011 roku osoby niepełnosprawne stanowiły 1,24% ogółu przedsiębiorców (wobec 1,27% w latach poprzednich).

¹ Prezentowane dane liczbowe pochodzą ze strony PFRON – realizacja zadań samorządów wojewódzkich i powiatowych, realizowanych ze środków PFRON, informacja dostępna na stronie internetowej: http://www.pfron.org.pl/portal/bip/9/74/Wykorzystanie_srodkow_PFRON_przez_jednostki_samorzadu_terytorialnego.html [dostęp z dnia: 2012-12-04].

² *Rocznik statystyczny*, Warszawa, GUS, 2012

³ Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9. osób w 2010 r. – dane tabelaryczne GUS: http://www.stat.gov.pl/gus/5840_7077_PLK_HTML.htm [dostęp z dnia: 2012-04-02].

Tabela 1. Liczba osób z niepełnosprawnością prowadzących działalność gospodarczą w Polsce w latach 2008–2012

Okres	Liczba osób z niepełnosprawnością prowadzących działalność gospodarczą, które wystąpiły do PFRON o wypłatę refundacji składek			
	Stopień niepełnosprawności			Ogółem
	Znaczny	Umiarkowany	Lekki	
2008-03	.	.	.	22 976
2008-06	.	.	.	24 009
2008-09	.	.	.	22 958
2008-12	.	.	.	23 139
2009-03	.	.	.	24 114
2009-06	.	.	.	25 285
2009-09	.	.	.	26 398
2009-12	.	.	.	26 405
2010-03	.	.	.	27 212
2010-06	.	.	.	28 407
2010-09	.	.	.	28 748
2010-12	1 516	9 287	17 509	28 312
2011-03	1 580	9 505	17 163	28 248
2011-06	1 721	9 894	15 993	27 608
2011-09	1 802	10 062	14 966	26 830
2011-12	1 751	9 945	13 208	24 904
2012-03	1 784	9 916	12 426	24 126
2012-06	1 837	10 274	12 417	24 528
2012-09	1 871	10 353	12 016	24 240

Źródło: Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych

<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosc-w-liczbach-/sod-pfron/> (dostęp na dzień 26.02.2013 r.)

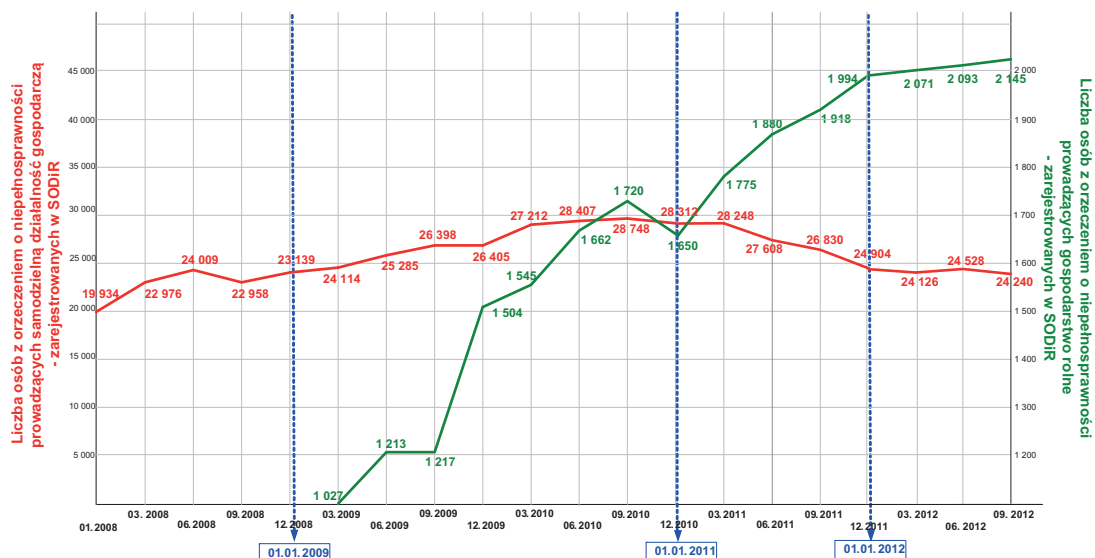
Małe i średnie firmy to najczulszy barometr gospodarki – pierwsze wyczuwają zagrożenia i pierwsze ruszają do inwestycji. Potwierdza to historia ostatnich 20. lat. Ich kondycja jest niewątpliwie związana z ogólną sytuacją gospodarczą w kraju i koniunkturą na rynkach. Ostatnie kilka lat to okres spowolnienia gospodarki, czego efektem jest zbyt duża podaż i zmniejszający się popyt w wielu segmentach rynkowych. Zmniejszanie zamówień jest najbardziej dotkliwe dla małych firm, one najbardziej pesymistycznie oceniają koniunkturę i swoją sytuację finansową. Widać to również na przykładzie firm prowadzonych przez niepełnosprawnych. Kryzys ostatnich lat spowodował daleko idące zmiany również w tym segmencie.

W latach 2008–2010 wzrosła liczba osób niepełnosprawnych prowadzących działalność gospodarczą, zarejestrowanych w ewidencji PFRON ubiegających się o otrzymanie refundacji składek na ubezpieczenia społeczne (SODiR) – w marcu 2011 roku wynosiła średniomiesięcznie 28 248, podczas gdy w analogicznym okresie 2008 roku – 22 976. W następnych

latach widoczny jest jednak spadek tej liczby. W 2012 roku, w porównaniu do 2010 roku (licząc od grudnia do grudnia), jest to spadek o blisko 15% (tabela 1.).

W 2012 roku zdecydowana większość prowadzących działalność gospodarczą to osoby legitymujące się lekkim stopniem niepełnosprawności – 49,5% (w 2011 roku – 53,0%, 2010 rok – 61,8%). Umiarkowanie niepełnosprawni w 2012 roku stanowili 40,7% (39,9% rok wcześniej i 33,0% w 2010 roku), natomiast ze znacznym stopniem niepełnosprawności odpowiednio 7,7% (2012 rok), 7,0% (2011 rok) i 5,2% (2010 rok).

Taka struktura samozatrudnionych osób niepełnosprawnych nie powinna dziwić. Niepełnosprawność wiąże się z barierami, a te skutecznie wpływają na aktywność, nie tylko zawodową. Im większy stopień dysfunkcji, tym więcej barier wynikających z braku sprawności.

Rysunek 1. Liczba osób z niepełnosprawnością prowadzących działalność gospodarczą oraz rolniczą w latach 2008–2012

Źródło: Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych

<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosci-w-liczbach-/sod-pfron/> (dostęp na dzień 26.02.2013 r.)

Wiele czynników decydujących o kreatywności tkwi w samym człowieku, w jego cechach osobistych, głównie w charakterystyce posiadanego kapitału ludzkiego, predyspozycjach fizycznych, stanie zdrowia, stażu pracy, przygotowania do wykonywania konkretnego zawodu. Także cechy demograficzne, jak: wiek, płeć, stan cywilny mają wpływ na tę aktywność⁴. Wiek z jednej strony może wskazywać przesunięcie aktywności w czasie, ze względu na kształcenie i edukację (czyli inwestowanie w kwalifikacje w celu późniejszej aktywności zawodowej), z drugiej zaś strony może też oznaczać, iż dana osoba nabyła uprawnienia do świadczeń

⁴ L. H. Gold, D. Shuman, W. Evaluating, *Mental Health Disability in the Workplace*, Springer Sciences + Business Media, Heidelberg New York London, 2009, s. 43

emerytalnych⁵. Cechy demograficzne mogą też korzystnie wpływać na aktywność zawodową – wiele badań potwierdziło tezę, iż są skorelowane z poziomem wynagrodzeń, warunkami pracy lub szansą znalezienia dobrze płatnego zatrudnienia⁶.

U osób z niepełnosprawnością aktywność zawodową warunkują również determinanty wynikające z samej istoty dysfunkcji. Są to głównie czynniki ograniczające tę aktywność (choć nie zawsze), które można podzielić na związane bezpośrednio z osobą niepełnosprawną, oraz na czynniki zewnętrzne. Do pierwszej grupy należą: stan zdrowia i wynikające z niego ograniczenia, uwarunkowania psychologiczne (brak motywacji, lęki), niższa produktywność, niewystarczające kwalifikacje zawodowe, presja rodzinna, bariery (funkcjonalne, architektoniczne, społeczne), brak wsparcia rodziny lub jej negatywna reakcja. Z kolei do przyczyn zewnętrznych należą czynniki związane z otoczeniem fizycznym i społecznym, pracodawcą oraz z samą organizacją rynku pracy. Duży wpływ na aktywność zawodową ma również istnienie różnego rodzaju barier (fizycznych, urbanistycznych, technicznych i społecznych).

Działalność rolnicza

Zarządzanie gospodarstwem rolnym nie należy do łatwych zadań. Fakt ten dotyczy zarówno małych, jak i większych gospodarstw. Obecnie jednak wielu gospodarzom, którzy posiadają orzeczenie o niepełnosprawności, z pomocą przychodzą specjalne programy PFRON. Dzięki temu dofinansowaniu prowadzenie gospodarstwa rolnego staje się mniej uciążliwe, ale nadal wymaga włożenia dużego wysiłku.

Rolnictwo daje zatrudnienie wielu osobom z niepełnosprawnością, zwłaszcza starszym i słabo wykształconym. Tym niemniej w 2010 roku tylko 33,9% niepełnosprawnych mieszkańców wsi w wieku 15. lat i więcej stanowiły osoby związane z gospodarstwem rolnym (w roku ubiegłym 34,7%). Aktywność zawodowa tych osób jest znacznie wyższa (27,6%) niż niepełnosprawnych niezwiązanych z gospodarstwem rolnym (10%). Jeszcze bardziej ta różnica jest widoczna w przypadku wskaźnika zatrudnienia (odpowiednio 26,7% i 8%). W 2010 roku nastąpił spadek aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych związanych z gospodarstwem rolnym. W porównaniu z rokiem ubiegłym współczynnik aktywności zawodowej tych osób spadł o 1% (wskaźnik zatrudnienia – o 1,5%). Bezrobocie dotyka jednak głównie osób niezwiązanych z gospodarstwem rolnym; stopa bezrobocia tej kategorii osób wynosiła 20%⁷.

⁵ *How to make sure that women with disabilities can participate effectively in mainstream women's entrepreneurship development activities*, Genewa, International Labour Organization, 2008

⁶ C. Person, E. Fuller, *Disaster care for persons with psychiatric disabilities: recommendations for policy change*, „Journal of Disability Policy Studies” 2007, No. 17, s. 238–248; I. E. Kotowska, *Uwagi o polityce łączenia pracy zawodowej i rodziny w kontekście nowej demografii Europy i zmian na rynku pracy*, [w:] *Człowiek w pracy i polityce społecznej*, red. J. Szambelańczyk, M. Żukowski, Poznań, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, 2010, s. 59

⁷ BAEL, GUS, Warszawa 2011

Tabela 2. Liczba osób z niepełnosprawnością prowadzących działalność rolniczą w Polsce w latach 2008–2012

Okres/ kwartał	Liczba osób uprawnionych do refundacji składek dla niepełnosprawnych rolników oraz rolników zobowiązanych do opłacania składek za niepełnosprawnego domownika	Liczba niepełnosprawnych rolników	Liczba niepełnosprawnych domowników
2009-I	1 027	816	241
2009-II	1 213	970	284
2009-III	1 217	977	289
2009-IV	1 504	1 192	370
2010-I	1 545	1 237	372
2010-II	1 662	1 334	400
2010-III	1 720	1 380	414
2010-IV	1 650	1 324	400
2011-I	1 775	1 418	432
2011-II	1 880	1 499	457
2011-III	1 918	1 541	455
2011-IV	1 994	1 600	482
2012-I	2 071	1 648	508
2012-II	2 093	1 667	522
2012-III	2 145	1 697	577

Źródło: Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych

<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosc-w-liczbach-/sod-pfron/> (dostęp na dzień 26.02.2013 r.)

Wiele badań dowodzi, iż osoby niepełnosprawne mieszkające na wsiach znajdują się w gorszej sytuacji niż zamieszkałe w miastach⁸; mają słabszy dostęp do informacji, do doradztwa zawodowego oraz mniejsze szanse na zatrudnienie. Podejmują więc ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej, licząc na własne siły. Istotną kwestią jest to, iż gospodarstwo rolne, które stanowi własność osób z niepełnosprawnością, to najczęściej konsekwencja schedy po rodzicach. Ich infrastruktura bywa różna, najczęściej nie jest zbyt nowoczesna. Szansą na poprawę tej sytuacji niepełnosprawni rolnicy widzą w dotacjach z PFRON oraz Unii Europejskiej (dotacje bezpośrednie lub dla gospodarstw niskotowarowych). Te dwa instrumenty powinny poprawić sytuację polskiej wsi.

Jak pokazują dane statystyczne, sukcesywnie wzrasta liczba ludzi z niepełnosprawnością prowadzących gospodarstwo rolne, którzy ubiegali się o otrzymanie refundacji składek na ubezpieczenia społeczne. W I kwartale 2009 roku liczba zarejestrowanych w SODiR PFRON osób uprawnionych do refundacji składek dla niepełnosprawnych rolników oraz rolników zobowiązanych do opłacania składek za niepełnosprawnego domownika wynosiła

⁸ A. Ostrowska, B. Gąciarz, W. Pańków, *Integracja społeczna i aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych w małych miastach i na terenach wiejskich*, Warszawa, Wydawnictwo. IFiS PAN, 2008, s. 205

1 027, podczas gdy w III kwartale 2012 roku już 2 145 (tabela 2.). Widać zatem, iż w przeciągu trzech lat liczba ta się podwoiła.

Trzeba tutaj podkreślić, iż rolnik to ciężki i kosztowny zawód. Wiele osób nie zdaje sobie jednak sprawy, jak trudne jest to zajęcie. Wymaga ono nie tylko dużej sprawności i wytrzymałości, ale także określonego trybu życia. W powszechnym mniemaniu profesja ta nie cieszy się zbyt dużym poważaniem. Rolnika kojarzy się z człowiekiem zaściankowym, który nie ma o niczym pojęcia. Wbrew powszechnej opinii rolnik musi być osobą niezwykle przedsiębiorczą, nastawioną na stały rozwój i nieustanne obracaniem swoim kapitałem. Wiadomo bowiem, że na roli większość pieniędzy stale znajduje się w obrocie: trzeba za coś kupować pasze dla zwierząt, niezbędne preparaty ochrony roślin, opłacać usługi weterynaryjne i wiele innych, które są potrzebne do funkcjonowania gospodarstwa. Zatem, żeby gospodarstwo dobrze prosperowało i przynosiło zyski, należy zająć się wieloma rzeczami jednocześnie.

Rolnictwo jest to działalność, gdzie istotnym elementem jest ziemia – jako podstawowy środek produkcji. Do rolnictwa zalicza się z reguły produkcję rolną, zwierzęcą, ogrodnictwo, sadownictwo, a także rybactwo śródlądowe. Bardzo ważną cechą rolnictwa jest jego powiązanie z warunkami przyrodniczymi (klimat, jakość gleby) oraz wyjątkowo duży element losowości, wynikający z uzależnienia od sił przyrody. Zatem, oprócz wiedzy, należy mieć kapitał, zarówno na rozpoczęcie, jak i na prowadzenie całego gospodarstwa (np. przeznaczony na ubezpieczenie pól od zdarzeń losowych).

Patrząc z drugiej strony, ziemia stanowi również poważny kapitał. Innymi słowy, jest to bardzo drogi i ograniczony zasób. Zatem rolnicy, w tym niepełnosprawni, w przeciwieństwie do osób zamieszkałych w mieście, posiadają zabezpieczenie, które mogą zamienić na gotówkę. Przy tym nie jest prosto spieniężyć kapitał w postaci gruntów wiejskich. Trzeba pamiętać, iż gospodarstwo rolne to nie tylko grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, ale też budynki lub ich części, urządzenia i inwentarz. Gospodarstwo rolne nie stanowi przedmiotu samodzielnego obrotu prawnego. Nie można zatem zbyć go jedną czynnością prawną. Przedmiotem zbycia są tu poszczególne nieruchomości, na których gospodarstwo rolne zostało zorganizowane.

Na marginesie można dodać, iż sukcesywnie wzrasta liczba niepełnosprawnych studiujących na uczelniach rolniczych. W roku akademickim 2010/2011 na kierunkach rolniczych studiowało prawie 1 tys. studentów z różnymi schorzeniami⁹. Wiele osób decyduje się na studia na kierunku rolniczym, ponieważ tylko dzięki nim w tej dziedzinie gospodarki można we współczesnym świecie osiągnąć powodzenie. Współczesny rolnik powinien więc posiadać szeroką wiedzę nie tylko o uprawianiu roli, ale również o zmieniającym się rynku rolnym.

⁹ *Szkoły wyższe i ich finanse w 2011 r.*, Warszawa, GUS, 2011, s. 283

Koszty z tytułu wsparcia niepełnosprawnych prowadzących działalność gospodarczą lub rolniczą

Koszty z tytułu wsparcia niepełnosprawnych obejmują dwie podstawowe pozycje: koszty pożyczek na rozpoczęcie działalności rolniczej lub gospodarczej oraz koszty dofinansowania do oprocentowania kredytu bankowego, zaciągniętego na poczet prowadzenia firmy.

Przedsiębiorstwa potrzebują kapitału na różne cele i w różnych fazach swego rozwoju. Mogą to być środki potrzebne, by założyć własną firmę, sfinansować projekty rozwojowe czy wdrożyć przedsięwzięcia restrukturyzacyjne. Cele te pokazują, iż na każdym etapie rozwoju przedsiębiorstwo może poszukiwać sposobów powiększania własnych kapitałów. Każde zwiększenie kapitału własnego przez przedsiębiorstwo uruchamia możliwość pozyskania zewnętrznego kapitału obcego na powiększenie skali jego działalności. Potencjał i istnienie każdego przedsiębiorstwa w dużej mierze zależy od wielkości kapitału, który pochodzi z samofinansowania oraz z dostępnych zewnętrznych źródeł. Większy kapitał własny w przedsiębiorstwie to lepsze zabezpieczenie przed ryzykiem, znaczna swoboda podejmowania decyzji inwestycyjnych oraz niezależność firmy we wszystkich obszarach działalności gospodarczej¹⁰. Zaangażowane kapitały stanowią mechanizm napędzający funkcjonowanie każdego przedsiębiorstwa. Bez odpowiedniej ilości zaangażowanych kapitałów nie jest możliwy rozwój czy wygrana z konkurencją.

Koszty z tytułu udzielania pożyczek i dofinansowań na rozpoczęcie działalności gospodarczej

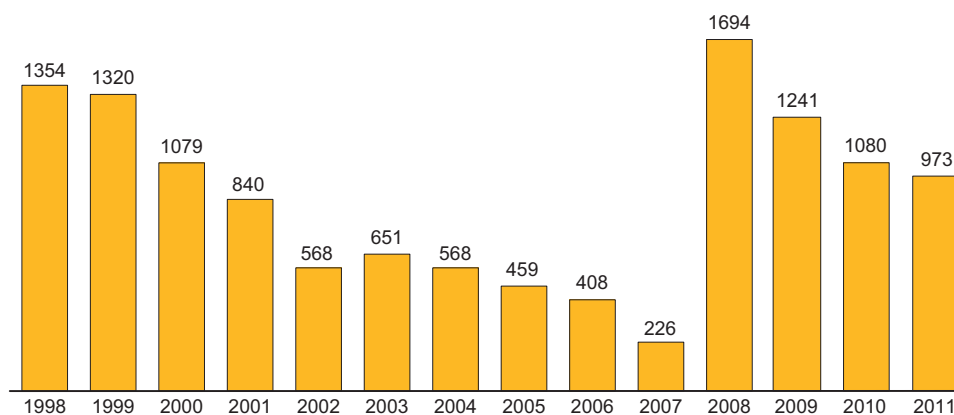
Przedsiębiorca to osoba, która musi zadbać o to, aby przedsiębiorstwo dobrze funkcjonowało. W tym celu powinien umiejętnie połączyć różne czynniki, zgromadzić odpowiedni kapitał, zebrać odpowiedni zespół ludzi, umiejętnie kierować swoim przedsiębiorstwem. Przede wszystkim ponosi ryzyko utraty zainwestowanego kapitału, jeśli przedsięwzięcie się nie uda. Osoba taka świadomie bierze na siebie odpowiedzialność i ryzyko prowadzenia przedsiębiorstwa (działalności gospodarczej), spodziewając się uzyskania z tego dochodu (zysku). Przedsiębiorca podejmuje decyzje o tym, co będzie wytwarzanym produktem (może to być przedmiot lub usługi), kupuje urządzenia, narzędzia i materiały.

W chwili powołania przedsiębiorstwa należy podjąć szereg działań, takich jak: zarejestrowanie działalności gospodarczej, zapewnienie określonej wielkości kapitału założycielskiego, nabycie nieruchomości lub gruntów, maszyn i urządzeń oraz niezbędnego wyposażenia. Potrzebne są zatem środki na pokrycie kosztów z tym związanych. Służą temu pożyczki i kredyty.

¹⁰ A. Skowronek-Mielczarek, *Małe i średnie przedsiębiorstwa, Źródła finansowania*, Warszawa, Wydawnictwo C. H. Beck, 2007, s. 35

Pożyczki PFRON na założenie własnej firmy należą do efektywnych instrumentów aktywnej polityki społecznej. W Polsce, szczególnie w pierwszym okresie transformacji, cieszyły się dużym zainteresowaniem, a ich efektywność ważona utrzymaniem samozatrudnienia była wysoka. W tym okresie wsparto 60 tys. pożyczkobiorców. W latach 2004–2011 udzielono około 8 tys. pożyczek, czyli zaledwie 15% poprzedniego stanu; udział osób z niepełnosprawnością w tej puli wynosi około 16%.

Ze sprawozdań samorządów wynika, iż w następnym okresie, w latach 2005–2007, wnioski o pożyczki złożyło łącznie 952 osoby niepełnosprawne na łączną kwotę 32,9 mln zł. Najwięcej pożyczek – 459 – przyznano w 2005 roku, najmniej w 2007 – 226. Przeciętna wysokość pożyczki była wyższa niż z okresu 2002–2004 i ukształtowała się na poziomie 32,9 tys. zł.

Rysunek 2. Liczba udzielonych dofinansowań na rozpoczęcie działalności gospodarczej, rolniczej lub wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej w latach 1998–2011

Źródło: Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych

<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosc-w-liczbach-/sod-pfron/> (dostęp na dzień 26.02.2013 r.)

W latach 2008–2011, na skutek zmian legislacyjnych, uwidacznia się wyraźny wzrost liczby przyznanych dofinansowań na rozpoczęcie działalności gospodarczej w porównaniu do lat 2004–2007. Jednakże od 2008 roku widoczny jest wyraźny spadek zarówno liczby, jak i kwot przyznanych na ten cel. Należy tutaj zaznaczyć, iż od 2008 roku przyszli członkowie spółdzielni socjalnych mogą ubiegać się o środki na ten cel.

Z analizy danych finansowych PFRON wynika, iż najwięcej dotacji dla niepełnosprawnych przedsiębiorców przyznano w 2008 roku (1 694) na łączną sumę 53,9 mln zł. Udzielonych zostało 11 dofinansowań na rozpoczęcie działalności rolniczej, 1 664 gospodarczej i 19 na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej. Rok 2009 charakteryzował się wzrostem liczby przyznanych dotacji dla rolników (łącznie 18) oraz spadkiem na rozpoczęcie działalności gospodarczej (1 320) i wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej (3). Oznacza to spadek przyznanych dofinansowań o 28,7% w porównaniu do roku poprzedniego. Jeszcze większy

spadek nastąpił w 2010 roku – w porównaniu z rokiem poprzednim rządu 29,5% i o 34,5% do 2008 roku. Niestety, 2011 rok również charakteryzował się spadkiem środków na ten cel. Dotacje na założenie przedsiębiorstwa przyznano 951 osobom (na łączną kwotę 24,1 mln zł), gospodarstwa rolne – 5. osobom oraz 17. osobom na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej. Oznacza to realny spadek o 16,9% w porównaniu do 2010 roku i 43,8% do 2009 roku (tabela 3). Ogółem, w ciągu 13. analizowanych lat, wydano na ten cel 318,5 mln zł. Najwięcej w 2008 roku – ponad 53 mln.

Tabela 3. Liczba udzielonych dofinansowań na rozpoczęcie działalności gospodarczej, rolniczej lub wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej w latach 2005–2011

Okres	Jednorazowe dofinansowanie rozpoczęcia działalności gospodarczej, rolniczej lub wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej							
	Ogółem		W tym					
			Na rozpoczęcie działalności gospodarczej		Na rozpoczęcie działalności rolniczej		Na wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej	
	Kwota	Liczba	Kwota	Liczba	Kwota	Liczba	Kwota	Liczba
1998	27 271 000	1 354
1999	30 066 199	1 320
2000	24 021 923	1 079
2001	18 164 029	840
2002	14 117 199	568
2003	19 432 694	651
2004	18 590 861	568
2005	15 282 694	459	15 083 694	452	199 000	7	.	.
2006	15 359 114	408	15 083 114	400	276 000	8	.	.
2007	8 991 986	226	8 901 111	224	90 875	2	.	.
2008	53 934 875	1 694	53 159 796	1 664	276 380	11	498 699	19
2009	38 513 912	1 341	37 961 138	1 320	446 774	18	106 000	3
2010	29 748 963	1 080	29 152 058	1 059	131 000	5	465 905	16
2011	24 742 735	973	24 189 531	951	117 500	5	435 704	17

Źródło: Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych

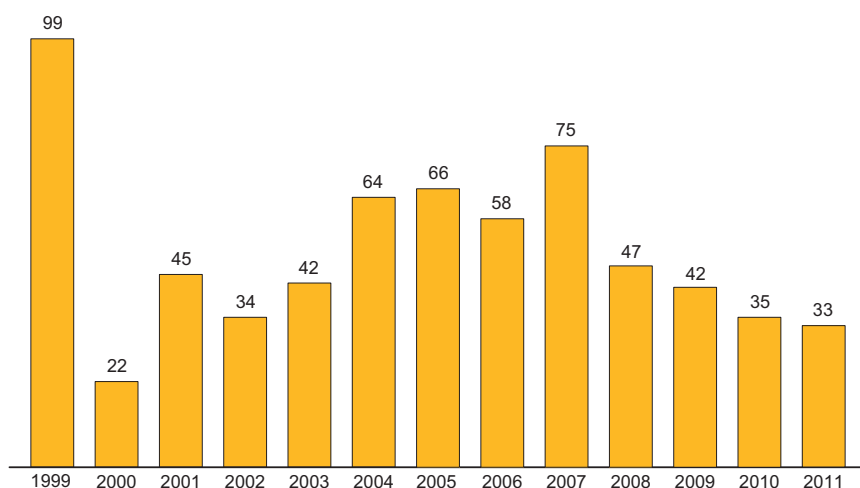
<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosc-w-liczbach-/sod-pfron/> (dostęp na dzień 26.02.2013 r.)

W 2008 roku średnia wielkość dofinansowania na rozpoczęcie działalności gospodarczej wynosiła 31 946,99 zł, w 2009 roku – 28 758,43 zł, a w 2010 roku – 27 527,91 zł. Oznacza to spadek wartości dotacji z 2010 roku o 10% w porównaniu do 2009 roku i o 15,9% do 2008 roku. Jeszcze mniejsze wartości widać w 2011 roku. Spadła zarówno wielkość środków przeznaczonych na dotacje, liczba osób objętych wsparciem na ten cel oraz wartość *per capita*. Realny spadek wartości dofinansowania będzie możliwy po oszacowaniu wartości inflacji, a także kosztu kredytu bankowego.

Jeżeli omawiamy tę sferę aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnością, to trzeba tutaj podkreślić, iż jej skala nie jest duża, a losy takich przedsiębiorców nierozpoznane. Należy jednak pamiętać, iż nawet niewielka liczba odważnych może dużo zdziałać jako stymulujący przykład dla innych, jeśli przynosi powodzenie i samorealizację życiową.

Koszty z tytułu udzielania dofinansowania do oprocentowania kredytu bankowego

Finansowanie bieżącej działalności polega na zapewnieniu ciągłości podstawowych procesów gospodarczych wskutek dopływu środków finansowych uzyskanych z przychodów. W firmie powinna występować synchronizacja między przychodami i wydatkami, która ma zapewnić płynność finansową. Jednak na pewnym etapie funkcjonowania przedsiębiorstwa pojawia się problem dalszego rozwoju czy też rozszerzenia działalności¹¹. Realizacja procesów inwestycyjnych jest możliwa poprzez wykorzystanie różnego rodzaju źródeł finansowych. Firmy często poszukują zewnętrznych źródeł finansowania, ponieważ dochody i kapitały własne są niewystarczające.

Rysunek 3. Liczba udzielonych dofinansowań do oprocentowania kredytu bankowego dla osób z niepełnosprawnością w latach 1999–2011

Źródło: Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych

<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosci-w-liczbach-/sod-pfron/> (dostęp na dzień 26.02.2013 r.)

Kredyt bankowy jest najbardziej popularną formą finansowania działalności. Może być przeznaczony zarówno na zaspokojenie bieżących potrzeb, jak i na sfinansowanie projektów inwestycyjnych.

¹¹ B. Bartkowiak, S. Flejterski, P. Pluskota, *Fundusze i usługi pożyczkowe dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa, Wydawnictwo Difin, 2006, s. 27

Osoby niepełnosprawne, prowadzące już działalność gospodarczą, mogą starać się o dofinansowanie (do wysokości 50%) oprocentowania kredytu bankowego zaciągniętego na potrzeby prowadzonego przedsiębiorstwa. Dofinansowanie następuje ze środków PFRON na podstawie umowy zawartej ze starostą¹².

Wysokie koszty pozyskania kredytu w Polsce powodują, że korzystanie z tego instrumentu aktywizacji zawodowej jest zdecydowanie ograniczone, szczególnie przy działalności na małą lub średnią skalę¹³. Z tego powodu wydawało się, że dofinansowanie do oprocentowania kredytu bankowego stanowić będzie liczący się instrument wsparcia przedsiębiorczości. Tymczasem skala oddziaływania tego instrumentu jest marginalna (tabela 4.).

Tabela 4. Liczba udzielonych dofinansowań do oprocentowania kredytu bankowego dla osób z niepełnosprawnością w latach 1998–2011

Rok	Dofinansowanie do oprocentowania kredytu bankowego		Średnia kwota przypadająca na beneficjenta	
	Kwota	Liczba	Rocznie	Miesięcznie
			Kwota	Kwota
1998	43 000	–	–	–
1999	151 637	99	1 531,68	127,64
2000	18 328	22	829,00	66,08
2001	69 733	45	1 549,62	129,14
2002	30 905	34	908,97	75,75
2003	52 524	42	1 250,57	104,21
2004	115 743	64	1 808,48	150,70
2005	146 041	66	2 212,74	184,40
2006	220 035	58	3 793,70	316,15
2007	299 292	75	3 990,56	332,55
2008	180 958	47	3 850,17	320,85
2009	118 562	42	2 822,90	235,24
2010	118 104	35	3 374,40	281,20
2011	99 520	33	3 015,76	251,32

Źródło: Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych

<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosci-w-liczbach-/sod-pfron/> (dostęp na dzień 26.02.2013 r.)

W całym kraju w ciągu 12. lat (1998–2010) do starostów wpłynęło 1 873 wniosków o dofinansowanie do oprocentowania kredytu bankowego, z czego 629 rozpatrzone pozytywnie. Beneficjenci tej pomocy w większości zamieszkiwali w miastach – 68% mieszkańców miast,

¹² Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych, Dz. U. 1997, Nr 123 poz. 776, Art. 12

¹³ M. Garbat, Koszty publiczne z tytułu zatrudniania osób niepełnosprawnych, „Aktywizacja Zawodowa Osób Niepełnosprawnych” 2007, Nr 1, s. 19

wobec 32% mieszkańców wsi. Najwięcej umów zawarto w 1999 roku – 99 i w 2007 roku – 75 (tabela 4.).

W całym kraju w 2002 roku wpłynęło do starostów 36 wniosków o dofinansowania na łączną kwotę 137,6 tys. zł. Zawarte zostały 34 umowy na kwotę 97,2 tys. zł. W 2004 roku wsparcie na ten cel otrzymało 64 osoby, w tym również na podstawie umów z 2003 roku, na łączną kwotę 115 tys. zł, co stanowiło wzrost o 120% w stosunku do roku poprzedniego. Wśród tych osób 6 było mieszkańcami wsi, którzy otrzymali dofinansowania w łącznej kwocie 2,6 tys. zł¹⁴.

Lata 2005–2007 to okres wzrostu środków Funduszu, przekazywanych niepełnosprawnym przedsiębiorcom i rolnikom. Natomiast w latach 2008–2011 widoczny jest już regres. O ile w 2007 roku na realizację tego zadania Fundusz przeznaczył 299 tys. zł, to w roku następnym już tylko 180 tys. zł i po 188 tys. zł w latach kolejnych. Oznacza to spadek nakładów na ten cel o około 61%. Spadła również liczba niepełnosprawnych, którym przyznano środki, o jakie się ubiegali. W 2007 roku pomoc w zakresie dofinansowania do kredytu bankowego uzyskało 75. niepełnosprawnych prowadzących działalność gospodarczą lub rolniczą, a w 2008 roku już tylko 47. W latach następnych odpowiednio 42, 35 i 33 osoby.

W 2011 roku najwięcej dofinansowań na ten cel przyznano w województwie podkarpackim i zachodniopomorskim, najmniej w województwach lubelskim, łódzkim, małopolskim i warmińsko-mazurskim – po jednej umowie.

Średni roczny koszt dofinansowania kredytu przypadający na jedną osobę wyniósł w 2011 roku 3 015,76 zł i był o 11% niższy niż w 2010 roku.

Bariery prowadzenia działalności gospodarczej i rolniczej w opinii niepełnosprawnych przedsiębiorców

Sektor mikrofirm jest specyficzną zbiorowością podmiotów gospodarczych, rządzących się własnymi prawami, napotykanymi inne problemy w działalności niż firmy duże czy średnie. Jest to jednocześnie nie do końca rozpoznany obszar przedsiębiorstw pragnących rozpocząć czy też zintensyfikować obecność na tym rynku. To także grupa firm, działających w bardzo niesprzyjających warunkach ekonomicznych i borykających się z dużymi trudnościami, dla których samo przetrwanie pierwszego roku działalności staje się dużym wyzwaniem. Niesprzyjające czynniki otoczenia, zarówno o charakterze makro (ustawodawstwo, podatki, biurokracja), jak i mikro (trudności ze zbytem, mała płynność finansowa) powodują, że w ostatnich latach wskaźnik przeżycia pierwszego roku oscylował wokół 60% – częściej niż co trzecie nowo założone mikroprzedsiębiorstwo nie utrzymywało się po pierwszym roku działalności na rynku¹⁵.

¹⁴ „Biuletyn Informacyjny PFRON – BIFRON” 2005, Numer specjalny, s. 39

¹⁵ T. Łuczka, *Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie*, Warszawa, PWN, 2001, s. 39

Aby zidentyfikować bariery, które napotykają niepełnosprawni przedsiębiorcy, przeprowadzono badanie sondażowe¹⁶. Wyniki badania pozwoliły również sprawdzić, czy potrzebne jest wzbogacanie otoczenia w różnorodne urządzenia infrastruktury technicznej i społecznej. Elementy tej infrastruktury są niezbędne do tego, aby osoby z niepełnosprawnością mogły poczuć się pełnoprawnymi mieszkańcami kraju i w aktywny sposób uczestniczyć w jego życiu społecznym.

Niepełnosprawni przedsiębiorcy byli badani pod kątem wyznaczników obiektywnych, a także odczuć, które nie dają się ocenić z zewnątrz (czyli wyznaczników subiektywnych). Kryteria obiektywne obejmowały np. bariery, jakie widzą w systemie. W uzupełnieniu poproszono ich o podanie subiektywnych pobudek prowadzenia swojej działalności.

Cel i metoda badań

Badania zrealizowano metodą jakościową. Badania jakościowe służą interpretacji emocji i głęboko ukrytych motywów działań¹⁷. Pozwalają na identyfikację określonych zachowań osób z niepełnosprawnością, pokazują ich wzory myślenia, postępowania, przyzwyczajenia i reguły działań. Pozwalają na poznanie ukrytych motywów działań, wyborów oraz odczuć związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej, a także obaw i barier, na jakie natrafiają.

W ramach badania zostały przeprowadzone indywidualne wywiady pogłębione (ang. IDIs – *In Depth Interviews*; tzw. wywiady swobodne) – wywiady z jedną osobą (pracodawcą), przeprowadzane w swobodnej atmosferze – polegające na indywidualnej rozmowie respondenta z osobą prowadzącą badania, tak zwanym indagatorem, który pogłębia przebieg rozmowy w kierunku z góry założonej problematyki badawczej. Przy realizacji indywidualnych wywiadów pogłębionych użyto niestandardyzowanych narzędzi – scenariuszy wywiadów, stanowiących podstawę dyskusji.

W scenariuszu dominowały pytania otwarte, dające respondentom większą dowolność odpowiedzi. Wywiad był prowadzony w sposób elastyczny, dostosowując formę i kolejność pytań do celów badania. Osoba przeprowadzająca wywiad posiłkowała się pytaniami pomocniczymi, naprowadzającymi lub rozszerzającymi omawiane kwestie, aby uzyskać jak najbardziej wyczerpujące, precyzyjne i rzetelne informacje.

Zastosowanie wielorakich technik badawczych pozwoliło na zebranie indywidualnych, szczerych i dogłębnych opinii, których w potocznej rozmowie nie udałooby się wydobyć.

¹⁶ Prezentowane wyniki są wycinkiem większego badania aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w województwie lubuskim. Badanie było przeprowadzone na grupie badawczej, składającej się z 163. osób, w tym: niepełnosprawnych, przedsiębiorców zatrudniających i niezatrudniających niepełnosprawnych, reprezentujących zarówno otwarty, jak i chroniony rynek pracy. Diagnoza barier to jeden z celów przeprowadzonego sondażu. Prezentowane w artykule firmy to jednoosobowe przedsiębiorstwa prowadzone przez osoby legitymujące się orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności.

¹⁷ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa, PWN, 2006, s. 309

Technika ta jest najlepszą metodą do badania delikatnych kwestii, jakimi są między innymi problemy związane z niepełnosprawnością. Daje ona respondentowi poczucie bezpieczeństwa i skłania do tego, aby otworzył się przed moderatorem.

W badaniu wykorzystano próbę celową. Było ono realizowane z punktów startowych, metodą kuli śniegowej. Metoda kuli śniegowej stosowana jest w przypadku badań, gdzie badana populacja składa się z jednostek nietypowych, do których bardzo trudno dotrzeć i ustalić. W trakcie realizowanego wywiadu osobistego ankieter prosi respondenta o wskazanie jakiejś znajomej osoby, spełniającej określone kryteria, z którą mógłby przeprowadzać kolejny wywiad.

Badanie identyfikacja barier aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnością swoim okresem obejmowało cztery miesiące 2012 roku – od stycznia do kwietnia. Było ono dobrowolne i anonimowe. Ze względu na różne rodzaje niepełnosprawności (uszkodzenie wzroku, słuchu lub niepełnosprawność motoryczna), które utrudniają komunikację interpersonalną, przeprowadzono je dwoma technikami: techniką bezpośredniego wywiadu z respondentem oraz za pomocą ankiety (w przypadku wybranych niepełnosprawności).

Pytania dotyczyły głównie spraw związanych z bezrobociem, rynkiem pracy, czynnikami niskiej aktywności zawodowej oraz barierami, jakie napotykają niepełnosprawni w swoim otoczeniu społecznym i zawodowym. Pytania dotyczyły również działalności urzędów i instytucji odpowiedzialnych za aktywizację na rynku pracy oraz przedsiębiorczości osób z niepełnosprawnością. Zdaniem autora, rozszerzenie zakresu badania o te elementy znacznie wzbogaciło wiedzę na tematy niskiej aktywności na rynku pracy wspomnianej kategorii społecznej.

Identyfikacja barier

W świetle omówionych barier można wyróżnić kilka podstawowych determinantów, które wpływają na poziom aktywności zawodowej i prowadzenie przedsiębiorstwa. Na podstawie odpowiedzi uzyskanych w czasie wywiadów z osobami niepełnosprawnymi można wyodrębnić sześć czynników utrudniających działalność gospodarczą. Determinanty te są powiązane z:

1. osobami niepełnosprawnymi (np. posiadaną dysfunkcją, wykształceniem i kwalifikacjami),
2. ogólną sytuacją na rynku,
3. otoczeniem fizycznym,
4. prawem,
5. finansowaniem całego systemu,
6. funkcjonowaniem systemu wspierania samozatrudniania osób niepełnosprawnych.

Na aktywność zawodową badanych osób niepełnosprawnych wpływa wiele czynników natury subiektywnej, jak m.in.: wykształcenie, posiadane umiejętności i kwalifikacje zawodowe, motywacja do podjęcia pracy, a także wiek, rodzaj i stopień niepełnosprawności, cechy osobowości oraz kultura osobista.

Doświadczenia osób niepełnosprawnych, zarówno osobiste, jak i zawodowe, rzutują na ich ewentualny negatywny stosunek do prowadzenia działalności gospodarczej. Pomimo dużego poczucia zadowolenia z prowadzenia własnej firmy, nie mają poczucia stabilizacji i pewności zatrudnienia, co wynika przede wszystkim ze świadomości istniejących trudności na rynku pracy. Trzeba tutaj podkreślić, iż badana grupa przedsiębiorców to przeważnie osoby w wieku aktywności zawodowej, z dość długim ogólnym stażem pracy, ale krótkim stażem jako przedsiębiorcy. Są to osoby w różnym stopniu zintegrowane ze swoją firmą.

Ogólna sytuacja na rynkach, ostatnio szczególnie niekorzystna, stanowi silną barierę dla prowadzenia własnego przedsiębiorstwa. Osoby niepełnosprawne nie ukrywały tego, iż ich firmy są silnie uzależnione od koniunktury oraz wahań popytu i podaży. Są to przedsiębiorstwa handlowe lub usługowe. Nie jest więc możliwe, aby firma przetrwała sytuację, w której przez długi czas brakuje odpowiedniego popytu na jej produkty lub usługi. Ogólnie zła sytuacja gospodarcza – spowolnienie gospodarki odbija się również na kondycji tych przedsiębiorstw.

Dla osób niepełnosprawnych istota barier ekonomicznych wiąże się z zasobnością portfela. Istotnym problemem okazały się wysokie pozapłacowe koszty pracy, obejmujące wszystkie elementy całkowitych kosztów pracy, które są ponoszone przez pracodawcę, poza wynagrodzeniem brutto. Do głównych kosztów pozapłacowych zalicza się: składkę na ubezpieczenie emerytalne w części finansowanej przez pracodawcę, część ubezpieczenia rentowego oraz ubezpieczenie wypadkowe. Ponadto problemem w tej sferze jest również ograniczony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania. Dotyczyło to zarówno firm dopiero powstających, jak i już działających na rynku i planujących się rozwinąć. Wskazywano na ograniczenia w dostępie np. do kredytów czy dotacji.

Nieprzyjazne otoczenie, marginalne dostosowanie środowiska fizycznego oraz infrastruktury technicznej powoduje, że z przyczyn niezależnych od samych osób niepełnosprawnych pozbawia się je możliwości pełnego uczestnictwa w życiu publicznym, możliwości pełnienia wielu ról społecznych oraz utrudnia prowadzenie własnego biznesu. Badani wskazali, iż dostępna infrastruktura fizyczna zlokalizowana jest w większych miastach; w mniejszych jednostkach urbanistycznych jest ona dostępna dla tych osób w bardzo ograniczonym zakresie, bądź w ogóle. Można zatem stwierdzić, iż przestrzeń nie jest przystosowana do potrzeb osób z różnymi dysfunkcjami. Wiele jest jeszcze urzędów oraz innych instytucji, istotnych z punktu widzenia prowadzenia własnego przedsiębiorstwa, niedostępnych dla niepełnosprawnych. Taki stan rzeczy dyskryminuje ich społecznie i pozbawia szans na uczciwą konkurencję na rynku.

W zakresie prawa i jego funkcjonowania występują różne czynniki ograniczające prowadzenie przedsiębiorstwa. Przedsiębiorcy wskazywali na niejasne przepisy dotyczące refundowania kosztów prowadzenia działalności. Uważali, iż prawo nie chroni ich interesów w sposób należyty. Częste zmiany prawa również stanowiły barierę. Wiąże się to z częstym śledzeniem zachodzących zmian, szkoleniami oraz przyswajaniem nowych regulacji i rozwiązań, jak też z zakupem nowych lub przystosowaniem już posiadanych systemów informatycznych do zmieniających

się przepisów. Częste zmiany zarówno obowiązków, jak i przysługujących przedsiębiorcom praw, utrudniają budowanie i realizację długoterminowych planów rozwoju firmy. Dla przykładu, ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych w ostatnich 10. latach była nowelizowana ponad 60 razy. Ustawa o podatku od towarów i usług od początku jej obowiązywania wymagała ponad 40. zmian. Podobnie jest z ustawą o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz o zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, którą zmieniano już blisko stukrotnie.

Barierą okazuje się również funkcjonowanie systemu rehabilitacji zawodowej, który nie działa aktywizująco na osoby niepełnosprawne, szczególnie na te, które pobierają świadczenia społeczne (np. renty z tytułu niezdolności do pracy). Niepełnosprawni w obawie przed utratą świadczenia boją się zatrudnienia w jakiegokolwiek formie. Często bywa tak, że korzyści z pracy (wynagrodzenie lub przychód) nie rekompensują kwoty utraconego świadczenia i kosztów dojazdu do pracy.

Wady i zalety prowadzenia działalności gospodarczej

W wyniku analiz: statystycznej, kosztów oraz wywiadów z niepełnosprawnymi przedsiębiorcami, można wyłonić wady i zalety prowadzenia działalności gospodarczej. Tabela 5. zawiera zestawienie owych wad i zalet.

Tabela 5. Wady i zalety prowadzenia samodzielnej działalności gospodarczej

Zalety	Wady
<p>Optymalizacja podatkowa Możliwość rozliczenia kosztów poprzez różnorodne wydatki związane z działalnością (zakup materiałów, koszty wytworzenia, komputer, art. biurowe itp.). Podczas prowadzenia działalności istnieje możliwość odliczenia podatku VAT przy zakupach towarów i usług związanych z wykonywaną działalnością. Przedsiębiorca może również wybrać najkorzystniejszą ze swojego punktu widzenia metodę rozliczenia z Urzędem Skarbowym. W przypadku osób z niepełnosprawnością istnieje możliwość skorzystania z ulg podatkowych.</p>	<p>Niepewność powodzenia przedsięwzięcia Ryzyko gospodarcze związane z istnieniem firm konkurencyjnych oraz łatwością zerwania kontraktów pomiędzy zleceniodawcą a samozatrudnionym. Jedyne umowy zawierane na czas określony lub z długimi okresami wypowiedzenia, obwarowane wysokimi karami umownymi, mogą uchronić samozatrudnionych przed skutkami nagłej utraty źródła dochodów. Jednak takie trwałe związanie się ze zleceniodawcą sprowadza osobę samozatrudnioną do pracownika – niewolnika przypisanego do swojego właściciela.</p>
<p>Możliwość nieograniczonych zysków Okazja do nieograniczonego zarabkowania – wszystkie zarobione pieniądze zostają u przedsiębiorcy, inaczej niż w przypadku pracy na etat, gdzie zarobki są z góry ustalone.</p>	<p>Ryzyko finansowe Niepewność finansowa związana z powodzeniem przedsięwzięcia. Finansowanie działalności ze środków zewnętrznych podwaja ryzyko, ponieważ nie ma środków na spłacenie potencjalnego długu w razie porażki.</p>
<p>Rozwój Postępy i rozwój firmy zależą od przedsiębiorcy. Jest tu ogromne pole do popisu, jeśli chodzi o podejmowane decyzje, ale wiąże się z tym również duża odpowiedzialność.</p>	<p>Rozwój firmy i jej przyszłość uzależniona od jednej osoby Cały ciężar odpowiedzialności za organizację prowadzonego przedsięwzięcia spoczywa na właścicielu (kierowniku jednostki w rozumieniu prawa podatkowego). Właściciel sam podejmuje wszystkie decyzje, co w niektórych przypadkach może okazać się wadą – przy braku odpowiedniego doświadczenia.</p>

Zalety	Wady
<p>Wybór dziedziny prowadzonej działalności</p> <p>Dziedzina działalności firmy zależy wyłącznie od przedsiębiorcy, który decydując się na jej założenie powinien działać w branży, którą lubi i zna. Własna firma daje nie tylko powód do dumy, ale również świetnie motywuje do pracy. Działalność na własny rachunek jest dobrym rozwiązaniem dla osób ambitnych, lubiących wyzwania, zdecydowanych, a przede wszystkim fascynujących się swoją dziedziną.</p>	<p>Obserwacja otoczenia</p> <p>Konieczność śledzenia zmian u konkurencji. Walka z konkurencją o klienta czasem bywa trudna. Konkurenci mogą walczyć niższą ceną. Trzeba jednak pamiętać, że na samym początku wiele firm nie stać na walkę na ceny. Dlatego od samego początku warto wyspecjalizować się w czymś konkretnym i wyróżnić się od konkurencji.</p>
<p>Pewność zatrudnienia</p> <p>Zatrudnienie zależy od istnienia firmy i jego właściciela. Przedsiębiorca ma prawo do zatrudnienia pracowników, zleceniobiorców czy wykonawców. Może też korzystać z pomocy członków rodziny jako osób współpracujących, jak również przekazać pewne prawa i obowiązki osobom trzecim na zasadzie pełnomocnictwa – np. księgowej.</p>	<p>Odpowiedzialność</p> <p>Odpowiedzialność ponoszona za wszystkie decyzje. Odpowiada się również całym swoim majątkiem wobec wierzycieli, np. kredytodawcy, dostawcy lub inwestora. Jeśli zatrudnia się pracowników, to odpowiada się za: terminowe płatności wynagrodzenia, zapewnienie odpowiednich warunków pracy itp.</p>
<p>Kapitał na rozpoczęcie działalności</p> <p>Osoba z niepełnosprawnością ma możliwość otrzymania pożyczki na rozpoczęcie działalności gospodarczej czy rolniczej. Ponadto nie ogranicza to przedsiębiorstwa z możliwości zdobywania kapitału w innej formie prawnie dozwolonej.</p>	<p>Mniejszy dostęp do kapitału na dalszy rozwój</p> <p>Trudność pozyskania kapitału. Banki niechętnie udzielają kredytów inwestycyjnych. Z uwagi na niższą wiarygodność i mniejszy rozmiar mini- i mikroprzedsiębiorstw. W grę nie wchodzi również emisja instrumentów takich jak obligacje korporacyjne czy krótkoterminowe papiery dłużne.</p>
<p>Refundacja obowiązkowych składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe ze środków PFRON</p> <p>Perspektywa uzyskania refundacji składek ZUS. Refundacja może być przyznana do wysokości odpowiadającej wysokości składki, której podstawą wymiaru jest kwota określona w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych. Przedsiębiorca nie może jednak posiadać zaległości w zobowiązaniach wobec Funduszu.</p>	<p>Obowiązek opłacania składek ZUS</p> <p>Obowiązek płacenia składki na ZUS bez względu na to czy działalność ma charakter okresowy, czy nie. Obowiązek opłacania składki na ubezpieczenia społeczne istnieje cały rok i nie jest uzależniony od występowania dochodu. Składki należy opłacać nawet w wypadku wystąpienia straty lub braku przychodów z działalności. Dopiero wyrejestrowanie powoduje ustanie obowiązku ubezpieczeniowego.</p>
<p>Elastyczność małej firmy</p> <p>Elastyczność, czyli szybka reakcja na zmiany w otoczeniu gospodarczym. Duża organizacja to z reguły sztywne struktury i duża bezwładność wprowadzanych zmian. Kierując samodzielnie swoją małą firmą, niemal z dnia na dzień można wprowadzać nawet najbardziej rewolucyjne pomysły.</p>	<p>Koszty doskonalenia zawodowego</p> <p>Potrzeba ciągłego dokonywania wydatków związanych z doskonaleniem zawodowym oraz z ulepszaniem warsztatu pracy. Przy zatrudnieniu na podstawie umowy o pracę o te sprawy troszczy się pracodawca, samozatrudniony z reguły powinien tego typu wydatki uwzględnić samodzielnie w swoim budżecie. Prawo wymaga bezwzględnego dostosowania się do przepisów kodeksu pracy, zasad higieny pracy i bezpieczeństwa. Wszelkie te przepisy są, niestety, często zmieniane i należy monitorować te zmiany.</p>
<p>Odliczenia różnych wydatków związanych z prowadzeniem działalności</p> <p>Możliwość odpisania różnego rodzaju nakładu pieniężnego związanego z samozatrudnieniem (zakup specjalistycznej maszyny, środka transportu, zakup samochodu, komputera itp.). Dla niepełnosprawnych ma to podwójne znaczenie. Kosztem może być przystosowanie samochodu lub miejsca pracy do specyficznych potrzeb wynikających z niepełnosprawności – koszt ten można odliczyć od dochodu firmy.</p>	<p>Dochód konieczny do odliczeń</p> <p>Konieczność wypracowania dochodu służącego odpisom na różnego rodzaju nakłady. Jednak, gdy podatek do zapłaty jest niewielki, lub ze względu na niskie dochody po prostu nie występuje, takiego odpisu dokonać nie można.</p>

Zalety	Wady
<p>Możliwość uproszczonej księgowości Możliwość prowadzenia księgowości na zasadach uproszczonych. Warunek: przychody ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy nie mogą przekroczyć równowartości w walucie polskiej 1,2 mln euro. Powyżej tej kwoty konieczne jest prowadzenie ksiąg handlowych, ten rodzaj księgowości określany jest mianem księgowości pełnej.</p>	<p>Obowiązki w zakresie księgowości Konieczność biegłej znajomości zasad rachunkowości i znajomości przepisów prawa. Z pewnością kosztowne i uciążliwe będzie dla wielu samozatrudnionych prowadzenie urządzeń księgowych. Proste rozwiązania, takie jak zatrudnienie księgowego czy zlecenie prowadzenia ksiąg do biura rachunkowego, sporo kosztują.</p>
<p>Samodzielność, brak podporządkowania Przedsiębiorca sam jest swoim szefem. Nie ma przełożonego ani jakichkolwiek poleceń, dyspozycji. Jest „sam sobie sterem i okrętem”. Bardzo dużo osób decyduje się na rezygnację z etatu właśnie ze względu na brak jakiegokolwiek podporządkowania.</p>	<p>Brak przywilejów pracowniczych Brak wynagradzania za nadgodziny, zwolnienia lekarskie, obowiązkowe dni urlopu wypoczynkowego oraz obowiązkowych dni urlopu na żądanie. Brak dodatkowych płatnych dni wolnych na rehabilitację.</p>
<p>Elastyczny czas pracy Samodzielne projektowanie czasu pracy, tj. ustalanie optymalnego harmonogramu pracy dopasowanego do swojego stylu życia i własnych potrzeb. To samo dotyczy urlopu wypoczynkowego. Pracując na siebie, nie trzeba spędzać w pracy 8 godzin tak jak pracownicy etatowi. Swoje obowiązki można tak zaplanować, aby wykonać je jak najbardziej efektywnie oraz przeznaczyć czas również na rehabilitację.</p>	<p>Brak czasu Ryzyko kilkunastogodzinnego dnia pracy, czasem również w weekendy. Stwarza to poważny problem w stosunkach małżeńskich i rodzinnych. Zbyt mała ilość czasu poświęcana rodzinie może być źródłem konfliktów. Również urlop nie zawsze można zaplanować wtedy, gdy się chce.</p>
<p>Brak monotonii Duża aktywność związana z: planowaniem rozwoju, analizą projektów, wyceną ofert, negocjacjami, testowaniem, marketingiem, zatrudnianiem, rozliczeniem i finansami, zaopatrzeniem oraz wieloma innymi rzeczami.</p>	<p>Stres Nieustanny brak poczucia bezpieczeństwa i ciągła niepewność wpływające na poziom stresu i samopoczucie psychiczne. Brak dochodów na początku, bliskie kontakty z klientami, długie godziny pracy, złe relacje z pracownikami to kilka z możliwych źródeł stresu we własnej firmie.</p>
<p>Satysfakcja Satysfakcja z tytułu robienia czegoś, co się lubi, tym bardziej, gdy przynosi to wymierne korzyści w postaci zysków. Samodzielne zarabianie na siebie jest świetną motywacją do zwiększonego działania. Nie mniej ważne jest również zadowolenie z tworzenia nowych rzeczy i poczucie, że udało nam się zrealizować podjęty cel. Dla niepełnosprawnych ma to wymiar podwójny: sukces na płaszczyźnie społeczno-zawodowej oraz pokonanie swojej niepełnosprawności.</p>	<p>Zmęczenie Ryzyko przepracowania. Wykonywanie pracy wymaga posiadania „paliwa energetycznego”, które daje napęd do pracy. To entuzjazm, satysfakcja z pracy, rozpalony płomień. W czasach rosnącej konkurencji i zwiększających się wymagań ze strony klientów, którzy wymuszają nowe zadania, przeciążenie zadaniami może być jedną z przyczyn przygasania owego płomienia – wypalenia zawodowego. Drugą istotną kwestią jest możliwość pogłębienia się niepełnosprawności. Nadmierna praca i stres nią spowodowany może spowodować nawrót choroby.</p>
<p>Niskie koszty prowadzenia biura Dzięki Internetowi koszty prowadzenia biura i firmy można ograniczyć praktycznie do minimum (faks internetowy, telefonia internetowa, wirtualne biuro). Internet obniża koszty prowadzenia działalności gospodarczej (czynsz, abonament telefoniczny itp.).</p>	<p>Biurokracja Biurokracja związana z wypełnianiem deklaracji i oświadczeń dla Urzędu Skarbowego, ZUS-u, GUS-u czy innych instytucji. Jednodniowe opóźnienie w płatnościach składek powoduje utratę prawa do ubezpieczenia chorobowego.</p>

Źródło: opracowanie własne

Wnioski

Analiza treści opracowania stanowi podstawę do sformułowania następujących wniosków:

- przepisy prawa dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej zawarte są w wielu ustawach i aktach niższej rangi, co nie ułatwia ich poznania i analizy; nieznanostwo prawa gospodarczego oraz ustawy o rehabilitacji, silnie ogranicza proces samozatrudniania i aktywizacji zawodowej;
- założenie przedsiębiorstwa wiąże się z wieloma czynnościami natury biurokratycznej, zmusza to osoby niepełnosprawne do kilkakrotnego odwiedzania urzędów i innych instytucji oraz ponoszenia opłat;
- prawo nie „wyróżnia” specjalnie osób niepełnosprawnych – przyznaje pewne ulgi i uprawnienia, ale w opinii przedsiębiorców nie stanowią one istotnego instrumentu aktywizacji zawodowej;
- coraz więcej osób niepełnosprawnych prowadzi działalność gospodarczą i rolniczą, chociaż w przypadku działalności gospodarczej dynamika nieco wyhamowała; przyczyną tego stanu jest ogólne spowolnienie gospodarki; małe firmy są bardzo wrażliwe na wahania koniunktury;
- na podstawie raportów SODiR PFRON można wnioskować, iż dynamika wzrostu gospodarstw rolnych prowadzonych przez osoby niepełnosprawne jest szybsza niż przedsiębiorstw; wzrasta również liczba osób uprawnionych do refundacji składek dla niepełnosprawnych rolników oraz rolników zobowiązanych do opłacania składek za niepełnosprawnego domownika; wyraźnie widać, iż niepełnosprawni rolnicy upatrują w dotacjach PFRON szansę na poprawę swojej sytuacji (np. poprawę infrastruktury);
- bardziej aktywne w zakresie zakładania firm są osoby o lekkim stopniu niepełnosprawności; przedsiębiorczość wiąże się z dużą mobilnością, czego brakuje osobom o znacznym stopniu niepełnosprawności, szczególnie ze schorzeniami sensorycznymi (wzroku i słuchu);
- maleje liczba beneficjentów oraz kwota dotacji przeznaczona na wpieranie działalności gospodarczej i rolniczej oraz dofinansowanie do oprocentowania kredytu bankowego; jest to spowodowane mniejszymi wpływami do PFRON, a nawet utratą płynności Funduszu, do której przyczynił się wzrost liczby dotowanych miejsc pracy dla osób niepełnosprawnych zatrudnionych w przedsiębiorstwach otwartego i chronionego rynku pracy;
- niepełnosprawni przedsiębiorcy największej bariery upatrują w: infrastrukturze technicznej, przepisach prawa oraz słabym wsparciu finansowym ze strony PFRON i budżetu państwa; czasami nie są w stanie konkurować z przedsiębiorstwami osób sprawnych;
- działalność gospodarcza posiada swoje wady i zalety; do zalet można zaliczyć: samodzielność jej prowadzenia oraz profity finansowe, natomiast wśród wad: ryzyko, stres i nienormowany, czasem długi czas pracy.

Zakończenie

W Polsce osoby z niepełnosprawnością nie mają żadnych preferencji przy zakładaniu własnej firmy. Wyjątek stanowi ustawa o rehabilitacji¹⁸. Na mocy cytowanej ustawy powołano Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON), który ma pomagać w zdobyciu, założeniu i utrzymaniu niepełnosprawnym swojej posady lub stanowiska pracy. Ustawa (wraz z nowelizowanym kodeksem pracy) reguluje przepisy prawa dotyczące zatrudniania, czyli odnosi się bardziej do pracodawców – reguluje preferencje, ulgi, zwolnienia. Odnośnie do spraw prowadzenia własnego biznesu przez osoby z niepełnosprawnością ten akt prawny jest mało użyteczny.

Osoby z niepełnosprawnością zakładają swoją firmę tak, jak każdy inny mieszkaniec naszego kraju. Wielu ludzi, szczególnie z kręgu małego i średniego biznesu uważa, iż tworzenie szczególnych warunków dla tej kategorii osób jest nieuczciwe i można to uznać za dyskryminację pozostałych. Według nich może to zachwiać mechanizmem rynkowym. Nie sposób odmówić im racji. Jednak są przesłanki przemawiające za tym, aby takie preferencje istniały. Należy pamiętać, iż niepełnosprawność w naszym kraju jest czynnikiem utrudniającym podjęcie i utrzymanie pracy. Znacznie trudniej jest też osobom z niepełnosprawnością prowadzić własny biznes, chociażby z powodu swojej ograniczonej mobilności.

Praca na własny rachunek dla osób z niepełnosprawnością stanowi ogromną szansę na niezależne życie oraz możliwość samorealizacji w sferze zawodowej. Niewątpliwie samozatrudnienie jest wypadkową postępu technicznego. Nowe technologie likwidują bowiem wiele barier dotychczas uniemożliwiających podejmowanie pracy zarobkowej. Praca na odległość, nowe formy prowadzenia działalności wytwórczej, usług oraz komunikowania się zmieniają dotychczasowe relacje, a także nastawienie społeczne. Nie należy jednak zapominać o takich zagrożeniach, jak chociażby izolacja wynikająca z rezygnacji z osobistych kontaktów i zamknięcia się w wirtualnej rzeczywistości. Decyzja o podjęciu działalności gospodarczej nie jest rzeczą łatwą, pozostawia trwałą ślad w psychice, w dalszym życiu zawodowym i prywatnym.

Literatura

- Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa, PWN, 2006
 Bartkowiak B., Flejterski S., Pluskota P., *Fundusze i usługi pożyczkowe dla mikro, małych i średnich przedsiębiorstw*, Warszawa, Wydawnictwo Difin, 2006
 „Biuletyn Informacyjny PFRON – BIFRON” 2005, Numer specjalny
 Budzinowski R., *Gospodarstwo rolne i przedsiębiorstwo rolne*, [w:] *Prawo rolne*, red. A. Stelmachowski, Warszawa, PWRiL, 2005
 Drucker P. F., *Zawód menedżer*, Warszawa, Wydawnictwo MT Biznes, 2004
Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza, Warszawa, PWRiL, 1964
 Gold L. H., Shuman D., Evaluating W., *Mental Health Disability in the Workplace*, Springer Sciences + Business Media, Heidelberg New York London 2009

¹⁸ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz. U. 1997 r., Nr 123 poz. 776 (nowelizacja z 20 grudnia 2002)

How to make sure that women with disabilities can participate effectively in mainstream women's entrepreneurship development activities, Genewa, International Labour Organization, 2008

Kotowska I. E., *Uwagi o polityce łączenia pracy zawodowej i rodziny w kontekście nowej demografii Europy i zmian na rynku pracy*, [w:] *Człowiek w pracy i polityce społecznej*, red. J. Szambelańczyk, M. Żukowski, Poznań, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, 2010

Łuczka T., *Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie*, Warszawa, PWN, 2001

Ostrowska A., Gąciarz B., Pańków W., *Integracja społeczna i aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych w małych miastach i na terenach wiejskich*, Warszawa, Wydawnictwo IFIS PAN, 2008

Person C., Fuller E., *Disaster care for persons with psychiatric disabilities: recommendations for policy change*, „Journal of Disability Policy Studies” 2007, No. 17, s. 238–248

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2009 r., V KK 330/08

Pytkowski W., *Organizacja i ekonomika gospodarstw*, Warszawa, PWN, 1976

Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 1999 r. w sprawie prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów, Dz. U. 1999, Nr 95 poz. 1199

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 17 października 2007 r. w sprawie przyznania osobie niepełnosprawnej środków na podjęcie działalności gospodarczej, rolniczej albo wniesienie wkładu do spółdzielni socjalnej, Dz. U. z 2007 r., Nr 194 poz. 1403 ze zm.

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 9 stycznia 2009 r. w sprawie refundacji składek na ubezpieczenie społeczne osób niepełnosprawnych, Dz. U. z 2009 r., Nr 8 poz. 42

Rychlik T., Kosiaradzki W., *Podstawowe pojęcia w ekonomice rolnictwa*, Warszawa, PWRiL, 1981

Skowronek-Mielczarek A., *Małe i średnie przedsiębiorstwa, Źródła finansowania*, Warszawa, Wydawnictwo C. H. Beck, 2007

Szkoły wyższe i ich finanse w 2011 r., Warszawa, GUS, 2011

Akty prawne

Ustawa z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, Dz. U. z 2010 r., Nr 220 poz. 1447 ze zm.

Ustawa z 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, Dz. U. z 2004 r., Nr 210 poz. 2135

Ustawa z 29 sierpnia 1997 roku – Ordynacja podatkowa, Dz. U. z 1997 r., Nr 137 poz. 926

Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, Dz. U. z 2004 r., Nr 54 poz. 535

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz. U. 2004, Nr 64 poz. 593

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz. U. z 1998 r., Nr 137 poz. 887

Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, Dz. U. 1998, Nr 144 poz. 930

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku, Kodeks Cywilny, Dz. U. z 1964 r., Nr 16 poz. 93, Art. 1058

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz. U. z 1991 r., Nr 80 poz. 350

Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, Dz. U. 1997, Nr 123 poz. 776

Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. z 2008 r. Nr 50 poz. 291

Źródła internetowe

Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9. osób w 2010 r. – dane tabularyczne GUS: http://www.stat.gov.pl/gus/5840_7077_PLK_HTML.htm [dostęp z dnia: 2012-04-02]

PFRON – realizacja zadań samorządów wojewódzkich i powiatowych, realizowanych ze środków PFRON, informacja dostępna na stronie internetowej: http://www.pfron.org.pl/portal/bip/9/74/Wykorzystanie_srodkow_PFRON_przez_jednostki_samorzadu_terytoryjnego.html [dostęp z dnia: 2012-12-04]

Samozatrudnienie, informacja dostępna na stronie internetowej: <http://aktywizacja.szpiczak.org.pl/samozatrudnienie> [dostęp z dnia: 2012-05-07]